

ПУТЕВИМА ЛЕКСИКОГРАФИЈЕ
(Рајна Драгићевић, *Савремена српска лексикографија*
у теорији и пракси [колективна монографија],
Филолошки факултет, Београд, 2014, 291 стр.)

1. У децембру 2014. године у издању Филолошког факултета Универзитета у Београду објављена је колективна монографија *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси*.

Колективна монографија *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси* издваја се јединственом и оригиналном концепцијом, коју је осмислила уредница Рајна Драгићевић, јер је у питању прва монографија која је у целини посвећена српској лексикографији, чиме је учињен велики и важан искорак у афирмисању те гране српске лингвистике.¹

Колективна монографија настала је у сарадњи Филолошког факултета и Института за српски језик САНУ, као резултат научно-истраживачког рада на следећим пројектима Института: Лингвистичка истраживања савременог књижевног српског језика и израда *Речника српскохрватског књижевног и народног језика* САНУ; Етимолошка истраживања српског језика и израда *Етимолошког речника српског језика* САНУ (ЕРСЈ); Опис и стандардизација савременог српског језика – које у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Ови пројекти су од државног и националног значаја, што упућује и на изузетну важност ове монографије за српску лингвистику.

Монографија је намењена, пре свега, студентима Филолошког факултета, јер је осмишљена као уџбеник који прати садржај и наставу предмета *Практична лексикографија*.

Због савременог, разумљивог, прегледног описа процеса израде речника, као и због врло богате и прецизне библиографске апаратуре која нуди могућност за даља научна истраживања, ова књига ће служити и свим младим лексикографима и другим заинтересованим читаоцима.

¹ У питању је јединствена монографија у српској лингвистици. У *Уводним напоменама*, уредница монографије саопштава да је „директан (али не баш потпун) утицај” на концепцију ове књиге имало чувено лексикографско дело Сиднија Ландауа (Sidney Landau) *Dictionaries. The Art and Craft of Lexicography* (Cambridge University Press, 1984), које, по оцени ауторке исказаној у уводном поглављу, има утемељивачку улогу у развоју теоријске лексикографије, и то не само у оквиру англосаксонске традиције, из које је потекло, већ и у светским токовима.

Петнаест поглавља саставило је једанаест аутора, међу којима су имена савремених српских лингвиста, професора Филолошког и Учитељског факултета Универзитета у Београду, искусних лексикографа, као и младих научника, сарадника у Институту за српски језик САНУ: Даринка Гортан-Премк, Милорад Дешић, Мирослав Николић, Милица Радовић Тешић, Стана Ристић, Јасна Влајић-Поповић, Ненад Ивановић, Васа Павковић, Александра Марковић и Миlena Јакић.

Поглавља су настала на основу предавања која су лексикографи Института за српски језик САНУ одржали студентима Филолошког факултета у Београду у оквиру предмета *Практична лексикографија*. Радови су састављени по концепцији која прати теоријске и практичне аспекте израде речника и коју је осмислила професорка и уредница монографије Рајна Драгићевић.

О композицији монографије уредница саопштава у *Уводним напоменама*: „Она није зборник радова, јер су поглавља у њој пажљиво испланирана, произлазе једна из других, надовезују се једна на друга и писана су методолошки слично.”

Садржај је осмишљен тако да се поглавља нижу према фазама израде описних једнојезичних речника. Композиционо, монографија се састоји из петнаест поглавља, која чине троделну целину. Први, уводни део је теоријског карактера и ови радови се баве теоријским поставкама. Следе поглавља која се баве разлагањем лексикографског процеса обраде речи, оним редом којим се распоређују подаци у речнику. Закључно поглавље нуди поглед у будућност. Ауторка Рајна Драгићевић окреће се перспективи српске лексикографије, говорећи о предусловима за њен успешан развој у времену које долази.

Монографија има чврсту композицију, јер поглавља проистичу једна из других, уз јасно излагање са студиозним, аргументованим анализама заснованим на адекватним и документованим примерима.

Управо због јасне, унапред планиране концепције, већина радова (девет од петнаест) први пут је објављена у овој монографији, а они радови који су већ објављени измењени су за потребе концепције колективне монографије.²

2. Приказаћемо поглавља ове књиге, у њиховом хронолошком следу, и тако представити кораке у изради описних једнојезичних речника српског језика у оквиру Београдске лексикографске школе. Својеврсни композициони оквир чине прво и последње поглавље, која је написала уредница монографије Рајна Драгићевић.

2.1. Прво поглавље, *Развој практичне и теоријске лексикографије*, посвећено је кратком и прегледном току развоја светске и српске практичне, као и теоријске лексикографије, са посебним освртом на главне светске токове, на

² Такође, постоје и они радови који су у целини преузети из раније објављених зборника и у потпуности се уклапају у планску схему садржаја, о чему налазимо податак у *Библиографској белешци* на крају књиге.

англосаксонску и руску теоријску лексикографију.³ Наведени су најважнији наслови приручника (почев од *Приручника лексикографије* Л. Згусте из 1971) и зборника насталих од друге половине 20. века у англосаксонским, руским и српским лексикографским токовима. Теоријски увод са хронолошким прегледом најважнијих тачака у историји српске теоријске лексикографије представља оно што је претходило појави прве колективне монографије *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси*, која је у потпуности посвећена лексикографији и која зато представља прекретницу за даљи системски развој ове дисциплине у српској лингвистици.

2.2. Друго поглавље, чији је аутор лексиколог и искусни лексикограф Стана Ристић, *Српске лексикографске институције. Београдска лексикографска школа*, представља историјат настанка и развоја српске модерне лексикографије, односно Београдске лексикографске школе. Изневши преглед српских лексикографских институција, Стана Ристић њихово деловање види као „јединствен лексикографски програм који се у скоро двовековном континуитету развијао у оквиру једне лексикографске школе”.⁴ Ауторка је указала и на будуће задатке дескриптивне лексикографије: израда нових речника (вишетоног речника савременог српског језика, специјалних речника, ново издање једнотомног речника), као и осавремењивање презентације речничког садржаја (понуда електронских издања). На неопходност дигитализације указаће и други аутори поглавља ове монографије, а Ненад Ивановић показао је на примеру Речника САНУ (у четрнаестом поглављу) како се дигитализује израда речника.

2.3. О томе шта све подразумева грађа на основу које се израђује тезаурусни Речник САНУ сазнајемо у трећем поглављу, *Грађа за Речник САНУ*. У свом раду, који је први пут објављен у овој монографији, Васа Павковић осврће се и на недоумице око назива речника (*Речник српскохрватског књижевног и народног језика*), настале због тога што српско-хрватска државна и језичка заједница више не постоји. Аутор закључује да је „вероватно најбоље да се велики тезаурус до краја ради под овим именом, а да се подразумева како је он урађен на српском језику и са преовлађујућом српском грађом, односно српским културним печатом”. Иако је у садашњем тренутку вероватно могуће подразумевати

³ Више пажње посвећено је теоријској него практичној лексикографији, која, „за разлику од практичне, има неочекивано кратку традицију, почиње радом Ј. В. Шчербе објављеним 1940. године”. Док теоријска има своје почетке у 20. веку, практична почиње са првим познатим речницима – гравираним глиеним таблицама које датирају из периода око 2.300 године пре нове ере.

⁴ Најзначајнији резултат српске практичне лексикографије до данас представљају следећи речници: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* САНУ (*Речник САНУ* је речник тезаурус, до сада је објављено 19 томова и још увек није завршен, 1959–), *Речник српскохрватског књижевног језика* Матице српске (*Шестотомник*, 1967–1976) и *Речник српског језика* Матице српске (*Једнотомник*, 2007). Ови речници израђени су и израђују се у оквиру Београдске лексикографске школе, чије се јединство огледа у планирању и изради речника српског језика различитог обима (једнотомни речник, речник средњег обима, тезаурус), као и у теоријско-методолошком приступу грађи (одређивање корпуса, начин обраде грађе, дефинисање, распоређивање значња итд.). Једнојезични речници српског језика представљају основ за истраживања о којима је реч у поглављима колективне монографије *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси*.

наведене чињенице, питање је да ли ће историја и будућа наука о језику на исти начин сагледавати ову проблематику.

2.4. Радом Мирослава Николића почиње средишњи део ове монографије, у којем се говори о првом кораку у поступку обраде речи у описном речнику – о успостављању одреднице и о тешкоћама при одређивању речи коју треба дефинисати, чиме се начиње празан лексикографски лист папира.

2.5. Сложено питање представљања граматике у описним речницима јесте оно у којем се сустижу и укрштају поља језичког система и лексикографских поступака: морфологија, синтакса, лексикологија са лексикографијом. У петом поглављу, у раду Александре Марковић *Граматика у српским речницима*, ауторка испитује које се граматичке информације дају у описним српским речницима, разматра на који начин граматика утиче на значење речи и показује како граматички показатељи могу помоћи лексикографима у идентификовању нових значења.

2.6. У шестом поглављу, *Етимологија у српским речницима*, Јасна Влајић-Поповић посматра на који начин се обрађује етимологија у описним речницима српског језика (РСАНУ, РМС, РСЈ) и даје препоруку за будући приступ етимологисању.⁵

2.7. Квалификаторима, којима се даје информација о лексеми и одређује њен нормативни и функционалностилски статус, као и домен њене употребе, посвећено је седмо поглавље: *Квалификатори у српској лексикографији*, у којем Стана Ристић посматра њихову употребу на примеру обраде речи у Речнику САНУ.⁶ Бројни примери из праксе и теоријски опис њихове употребе врло су упутни за лексикографе, јер је тиме представљено како и када се користе квалификатори у обради речи.

2.8. Дефинисање и распоређивање значења лексеме представља централно питање лексикографског посла, а уједно се сматра и најтежим задатком лексикографа. „Дефинисање значења у једнојезичним речницима [...] спада у најтеже интелектуалне послове уопште”, каже Мирослав Николић. У раду нашег врсног и најiskusнијег лексикографа, Даринке Гортан-Премк, *Дефинисање у српској лексикографији* разлажу се основне и секундарне дефиниције простих речи и посматра се на који начин се приступа дефинисању. Посебна пажња ауторке усмерена је на представљање правила лексикографског распоређивања дефиниција значења у полисемантичкој структури основних речи у односу на механизам којим су постала (у питању су механизми метонимије, синегдохе, метафоре).

2.9. У деветом поглављу, *Распоредивање значења у српској лексикографији*, Милица Радовић Тешић говори о томе зашто је у полисемантичким структурама лексема посебан изазов учити хијерархијски поредак препознатих значења.

⁵ А. Марковић и Ј. Влајић-Поповић у својим радовима упућују на решења из појединих страних једнојезичних речника (из руског и бугарског).

⁶ О њима ће бити речи у 7. поглављу, које им је у целини посвећено, као и у 10. и 12. поглављу.

2.10. О употреби квалификатора *фигуративно* (*фиг.*) у српској лексикографији писала је Даринка Гортан-Премк у десетом поглављу, са насловом *Фигуративна значења у српској лексикографији*. Са критичким освртом на оно што је било у пракси у ранијим томовима Речника САНУ и у Речнику МС, ауторка упућује на то како би требало да буде у будућој лексикографској пракси.

2.11. У једанаестом поглављу, *Парадигматски лексички односи у српским описним речницима*, Милена Јакић анализира како се парадигматски лексички односи (антонимија, синонимија, хипонимија) представљају у дефиницијама Речника САНУ, излаже постојећа правила за њихово обележавање и предлаже допуну чланова у *Упутствима* Речника САНУ.

2.12. Описни једнојезични речник има два језичка система: језик који се описује у речнику и језик којим се врши лексикографски опис. У дванаестом поглављу: *Лексикографски метајезик у Речнику САНУ*, Ненад Ивановић говори о структури лексикографског метајезика, као засебног система који се разликује од природног језика, при чему се нарочита пажња посвећује речничким квалификаторима.⁷

2.13. У тринаестом поглављу, *Обрада израза у српској лексикографији*, Милорад Дешић, служећи се примерима обраде фразеологизама у три речника: Речнику САНУ, Речнику МС и у *Фразеолошком рјечнику хрватскога или српскога језика* (ФР), утврђује да је обрада фразеологизама у нашим једнојезичним речницима⁸ заснована на истим принципима, али су представљени и случајеви када се практична решења разликују.

2.14. Претпоследње поглавље носи наслов *Рачунарске технологије у српској лексикографији*. Написао га је Ненад Ивановић разматрајући појам *електронског корпуса*, који представља „основ савремених метода истраживања језика и његове речничке обраде”. Српској лексикографији несумњиво је потребно технолошко осавремењавање и дигитализовање речничке грађе ради веће доступности и информативности. Укључивањем рачунарске технологије у лексикографски посао иде се у смеру жељеног напретка у савременом добу.

2.15. Као завршница брижљиво конципираног садржаја, у последњем поглављу: *Будућност српске лексикографије*, даје се критички осврт на садашње стање српске лексикографије, са практичним предлозима за успешан развој у будућности. Прстенасти оквир колективне монографије ауторка Рајна Драгићевић затвара излажући горућа питања у вези са статусом српске лексикографије у савременој србистици: како побољшати њен статус, на који начин завршити започете послове, које су могућности за реализовање будућих пројеката, што би укључило и онлајн издања речника, чије предности ауторка посебно истиче.

⁷ Као главни критеријум за поделу квалификатора аутор узима „општи план језичког раслојавања (страгификације)” у десет категорија.

⁸ У последњем поглављу, Рајна Драгићевић, говорећи о задацима српске лексикографије, истиче да треба састављати нове речнике на основу постојећих и да се „богато обрађена српска фразеологија” у једнојезичним речницима (РСАНУ, РСМС, РСЈ) може искористити за састављање речника фразеологизама.

3. Израда речника питање је од државног значаја, јер речници представљају ризницу културног националног блага. Објављивање монографије *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси* представља изузетну подршку развоју српске лексикографије, што је велики интерес српске науке и језичке струке.

У овом приказу покушали смо да представимо само неколика достигнућа која колективну монографију *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси* уреднице Рајне Драгићевић чине значајном пре свега за лексикографска, али и за лексиколошка, морфолошка, етимолошка и друга истраживања.

У овој монографији сабрано је богато лексикографско искуство Београдске лексикографске школе, са много препорука и савета једанаесточланог ауторског колектива наших искусних лексикографа, а понуђена су и конкретна решења неких лексикографских недоумица, али су отворена и бројна питања за даља истраживања.

Због свега наведеног, колективна монографија *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси* биће незаобилазна за оне који желе да се упознају са српском теоријском и практичном лексикографијом.

Милица С. Божих

САДРЖАЈ

РАСПРАВЕ И ЧЛАНЦИ

Ана С. Батас	Примарно и секундарно место артикулације	249
Бранко М. Вранеш	„Господин Сам, тужни Тристан“: екстензивно читање романа <i>Баишта, neneo</i> Данила Киша ...	261
Никола В. Радосављевић	Акцент као семантичко-диференцијални знак у парадигми: придеви	273

ПРИЛОЗИ

Предраг Д. Дилпарић	Детерминативни партиципи у рукописима старије редакције <i>Душановог законика</i>	291
Зорица В. Никитовић	Првоучитељи, просветитељи и преводиоци словенски и српски – Свети Кирило и Методије и Свети Сава	309
Катарина В. Беговић	Семантика везаних глаголских основа – о глаголима <i>чезнути</i> и <i>ишчезнути</i> кроз историју српског језика	323
Анета А. Спасојевић	Још о полисемији лексема које означавају делове људског тела	335
Весна С. Николић	Синонимија и антонимија у настави српског језика и књижевности	343
Биљана В. Никић Саша С. Чорболоковић	Једноставни квиз у настави граматике у старијим разредима основне школе	363
Мирјана М. Чутовић	Могућности моралног и естетског васпитања у настави српског језика и књижевности за ученике млађег школског узраста на примеру басне	377
Светлана С. Торњански Брашњовић	Даривање коледарске поворке и песме које се изводе тим поводом	389

ПРИКАЗИ

Томислав М. Матић	Путевима српског језика, књижевности и културе I	403
Милица С. Божић	Путевима лексикографије	409
Душица М. Мињовић	Мозаик дубровачки	415
Маријана Р. Богдановић	Традиционални и савремени приступи лексичком значењу	423

Јелена М. Павловић	Важан помак у проучавању сложеног проблема синтаксе српског језика	429
Ливија Д. Екмечић	О записима усмене поезије пре Вука	435

IN MEMORIAM

Александра Б. Вранеш	Посмртно слово о Слободану Ж. Марковићу	441
----------------------	---	-----

БИБЛИОГРАФИЈА

Вељко Ц. Ђоковић	Данило Киш (22. фебруар 1935, Суботица – 15. октобар 1989, Париз) – селективна библиографија монографских публикација – (2005–2015)	443
------------------	---	-----

УПУТСТВО АУТОРИМА ЗА УРЕЂЕЊЕ ТЕКСТА.....		463
--	--	-----

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

82+80

КЊИЖЕВНОСТ и језик : часопис Друштва
за српски језик и књижевност Србије / главни
и одговорни уредник Вељко Брборић. – Год. 3,
бр. 4/5 (1956)- . - Београд : Друштво за српски
језик и књижевност Србије (Београд : Чигоја
штампа), 1956- . -24 cm

Тромесечно. – Наставак публикације:
Књижевност и језик у школи
ISSN 0454-0689= Књижевност и језик